

MĂDĂLINA UNGUREANU (editor), **Dosoftei, Parimiile preste an, Iași, 1683**. Ediție critică, studiu introductiv, notă asupra ediției, note și glosar de Mădălina Ungureanu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2012, 600 p. (facsimile, p. 397–600).

Ediția se deschide cu o binevenită prezentare a istoricului acestei cărți de slujbă, care cuprinde fragmente veterotestamentare citite în biserică, la vecernie, în sărbătorile fixe și mobile. Ni se prezintă pe scurt tradiția bizantină a *prophetologion*-ului, respectiv tradiția slavonă a *parimejnik*-ului (denumirile în greacă și slavonă ale *parimiarului*). La întrebarea dacă a existat o tradiție românească a *Parimiarului*, răspunsul este negativ, întrucât editoarea limitează discuția numai asupra versiunii ieșene din 1683. Cum pentru ediția lui Dosoftei nu s-au identificat până în prezent copii manuscrise, Mădălina Ungureanu conchide tranșant: „nu se poate vorbi despre o tradiție românească a parimiarului, ci despre un număr (mic) de traduceri independente” (p. 16). Realitatea este însă alta. O traducere românească, anterioară celei tipărite de Dosoftei, se păstrează într-o versiune manuscrisă transcrisă în Șcheii Brașovului de trei copişti, dintre care ultimul, popa Vasile, notează anul scrierii 7021 (= 1612 sau 1613); textul respectiv a fost editat de Vasile Oltean în 2005. Din păcate, editorul brașovean emite aprecieri fanteziste în privința datei la care au fost scrise primele două părți ale acestui *Parimiar*, aprecieri expuse și în urmă cu peste patruzeci de ani, când au fost combătute de noi (LR, XXV, 1976, nr. 1, p. 37–42) și, îndeosebi, de Ion-Radu Mircea (*România literară*, VIII, 1975, nr. 7, p. 19 și nr. 9, p. 8). Această traducere nu a rămas necunoscută românilor din trecut, căci, după cum a arătat Ion-Radu Mircea (LR, XXXI, 1982, nr. 6, p. 474–491), spre sfârșitul secolului al XVII-lea, o aflăm copiată de popa Văsăi din Șcheii Brașovului (BAR, ms. rom. 5025), pentru ca la începutul secolului următor să o înregistrăm transcrisă din nou într-o localitate necunoscută din Transilvania (BAR, ms. rom. 5049). Prin urmare, pentru regiunea de dincolo de munți se poate vorbi de existența unei tradiții privind citirea la slujbă a *Parimiarului*. De altfel, în ceea ce privește ediția ieșeană, trebuie să admitem că exemplarele tipărite au contribuit, la rândul lor,

la înrădăcinarea obiceiului de a se citi, cel puțin în bisericile din Moldova, paremiile la vecernia sărbătorilor fixe și mobile.

Revenind la manuscrisele românești care conțin materia *Parimiarului*, ținem să rectificăm câteva informații greșite furnizate de editoare (p. 14): versiunea copiată de Teofil, starețul Mănăstirii Cheia din Rucăr se găsește în ms. rom. 3052 (BAR), și nu în ms. rom. 1650 (BAR); ms. rom. 1317 (BAR) din 1727 nu este copiat în Râmnic, ci în Câmpulung, de logofătul Constantin de la biserica Sfântul Ilie din localitatea argeșeană; ms. rom. 5049 (BAR) nu are proveniență moldovenească, căci fonetismele menționate de Mădălina Ungureanu (p. 15), caracteristice graiurilor nordice, se întâlnesc și în Transilvania, de unde provin toți adnotatorii manuscrisului (vezi Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, IV, 1992, p. 139–140; cf. și localitatea Bahnea, menționată într-o însemnare existentă pe f. 117, care aparține județului Mureș).

Meritorie este descrierea cuprinsului cărții. Pe lângă parimiile dedicate sărbătorilor mobile (primele trei părți: I 5^r–III 139^v) și fixe (ultima parte: IV 1^r–56^v), ediția ieșeană conține și câteva texte introduse de Dosoftei: *Canonul Paștilor*, *Canonul Înălțării*, *Canonul Peatdeseatniței*, *Canonul la Buna Vestire*, *Canonul de rugă cătră svinția sa Precista*, *Prorocirea sibilei Eritreia*, fragmentele din *Lexiconul lui Suida*, *Poemul cronologic al domnilor Moldovei* etc.). În rândul textelor adăugate de mitropolitul moldovean poate fi trecut, după părerea noastră, și acel „cuvânt pentru ivirea botegiunii Țării Rusești de svântul apostol Andrei” (p. 317–318), care, prin pomenirea „credinciosului Vladimer”, adică a lui Vladimir cel Mare, creatorul Rusiei kievene, în vremea căruia rușii s-au creștinat, are negreșit o sursă rusească.

În ceea ce privește statutul fragmentelor biblice din *Parimiar*, editoarea reiterează ideile prezentate într-un articol din *Philologica Jassyensis*, 2011, nr. 2, p. 269–283: fragmentele respective nu sunt preluate, cum susținea N.-A. Ursu, din versiunea

LR, LXVI, nr. 4, p. 563–570, București, 2017

Vechiului Testament tradusă de Nicolae Spătarul și revizuită de Dosoftei, ci sunt traduse de mitropolitul moldovean după un original al *Parimiarului* rămas neidentificat; exemplele produse (p. 19–27) sprijină ipoteza din urmă.

Din *Nota asupra ediției* aflăm că textul a fost reprodus în transcriere fonetică interpretativă, editoare ghidându-se după ideile lui Alexandru Gafton (p. 39). În realitate, e vorba de observațiile referitoare la această modalitate de reproducere a textului expuse de Ion Gheție și subsemnatul în *Introducere în filologia românească* (1974), căci singurul principiu pe care l-ar fi formulat cercetătorul ieșean – „fidelitatea față de textul scris” – reprezintă, de fapt, o cerință elementară a reproducerii textului, indiferent de modalitatea de reproducere adoptată: transliterație sau transcriere interpretativă.

Considerațiile privind stabilirea valorii slovelor chirilice (p. 40–61) sunt, în cea mai mare parte, îndreptățite. Într-o transcriere fonetică interpretativă nu poate, în schimb, să fie acceptată echivalarea lui *д* prin *th* în exemple de tipul *Θαρσις*, *Θαξιππιει* etc. (p. 56). Motivarea acestei echivalări prin faptul că am avea a face cu „o caracteristică a scrisului lui Dosoftei” nu este reală, câtă vreme majoritatea textelor religioase românești din epoca veche prezintă, în scrierea numelor grecești, slova *д*. O nedumerire naște reproducerea grafiilor *дираниј* *лј* *и*, *ларца* și *вирднл*, pentru care se invocă diverse explicații capabile să justifice notarea lui *д* în loc de *ε*. Potrivit editoarei, în transcrierea acestor grafii (în rândul cărora trebuia trecut și *удад*, vezi nota 489), *ea* a fost menținut (p. 53). Totuși, dacă ne adresăm textului reprodus, întâlnim în trei rânduri grafia *ларца* (vezi notele 183, 535 și 590) reprodusă *mergea* (p. 175, 323 și 353); cf. și *удад* (nota 489) reprodusă *șede* (p. 307).

Reproducerea textului, după câte ne-am dat seama din sondajele efectuate (II 18^t–20^v; III 69^v–71^v, 118^t–121^t; IV 1^v–4^v), constituie punctul nevralgic al ediției. Colaționarea textului reprodus de editoare cu textul original al celor 12 file indicate mai sus, precum și parcurgerea aparatului critic evidențiază numeroase lecțiuni greșite, care pot fi grupate astfel:

– omisiuni de litere: *ръснј* *идецъ* *ми* (III 69^v/21) transcris *Răspunde-mi* (p. 217) în loc de *Răspunde-ți-mi*; *денпреј* *нл* (III 71^v/21) transcris

depreună (p. 218) în loc de *denpreună*; *де* *нј* *лк* *вещ* *аскј* *лпа* (IV 2^t/18) transcris *de nu-m veț asculta* (p. 300) în loc de *de nu mă veț asculta*;

– confundarea unor litere: *дин* (*єрл*) (III 79^v/4) transcris *den* (p. 218) în loc de *din*; *прѣл* *ннј* *л* (II 20^t/8) transcris *priiatenul* (p. 124) în loc de *priiatinul*; *навј* *хадоносррк* (III 119^t/2) transcris *Navuhodonisor* (p. 272) în loc de *Navuhodonosor*; *пророѣстивиле* (IV, 2^v/21) transcris *propocestviile* (p. 301) în loc de *prorocestviile*;

– cuvinte-fantomă: *arhanghelului* („Glasul arhanghelului”, p. 296) în loc de *anghelului* (cf. *аргалај* *и* III 138^t/9); *cinstește* („Că bătrîneță-i cinstește”, p. 302) în loc de *cinsteșe* „arătos, frumos; impunător” (cf. *ѣнистеуе* IV 2^v/4–5); *grăinicia* („dzicăturilor și grăinicia”, p. 272) în loc de *crăinicia* „vestirea” (cf. *кркѣниесл* III 118^v/26); *lui* („ce-i sînt spurcate budzele lui”, p. 123), cuvânt inexistent în pasajul din original (cf. *ѣс чинпи* *снј* *ркате* *вј* *селе* II 18^v/18–19); *necredincioșilor* („beție necredincioșilor”, p. 271) în loc de *necredașilor* „necredincioșilor” (cf. *некредауилол* III 118^t/1–2); *ne grăiaște* („că rîhneala răutății ne grăiaște ceale bune”, p. 301) în loc de *negreaște* (cf. *негрѣце* IV 2^v/11); *mare* („cu nedejde mare”, p. 300) în loc de *tare* (cf. *таре* IV 1^t/22–23); *tină* („Dumnădzăiesc tină vădzătorul glas”, p. 273) în loc de *tună* (cf. *тн нл* III 119^v/7);

– lecțiuni greșite preluate din original: *in melițări* („și învață în melițări cu deagetul”, p. 125; cf. *смелицкри* II 20^v/5) în loc de *amelițări* „semne (cu mâna)”; *miriciosul* („Ferice de omul ce-au aflat înțălepciune și de miriciosul ce știe priceape”, p. 302; cf. *мирисосл* *сл* IV 3^v/12–13) în loc de *muriciosul* „muritorul”; *veiatică* („Aceea suflare veiatecă”, p. 275; cf. *ведпѣкн* III 120^t/19) în loc de *viatică* „care dă viață, vie”; *vîrvîrile* „vîrfurile” („și casa lui Dumnădzău în vîrvîrile munților”, p. 108; cf. *вкрѣкриле* II 4^v/7) în loc de *vîrvurile*, căci în acest exemplu, ca și în cel reprodus mai sus (*miriciosul*), avem a face cu asimilări grafice; pentru astfel de exemple, vezi notele 321 (*тееци* pentru *tu ești*) și 561 (*оурикиле* pentru *urechile*).

Pe de altă parte, unele forme corecte, cum ar fi *Izdrail* (p. 145; cf. nota 138: *издранил*) și *izdrailteanii* (p. 327; cf. nota 542: *издранилчнси*), sunt socotite greșeli de tipar, deși în textele

religioase românești variantele cu *d* ale acestor cuvinte, influențate de corespondentele lor din textele slavone, sunt bine cunoscute. În rândul emendărilor greșite se înscrie și varianta *voinci* a cuvântului *voinci* („îngerii în chip de voinici”, p. 240; cf. nota 332: „În text, scris *воини*, greșeală de tipar”). Să reținem și faptul că, în pasajul „Prochimen psalom 91, glas 4” (p. 151), cifra 91 nu este tipărită greșit, cum se afirmă la p. 63 și în nota 148, de vreme ce în textul ediției ieșene înregistrăm notarea ei corectă: *-cā* (III 8^r/7).

Încheiem observațiile referitoare la reproducerea textului, atrăgând atenția asupra neînregistrării în aparatul critic a tuturor greșelilor intervenite la tipar: *dzicăturilor* (p. 272) tipărit *шкккмј ршлрѣ* (III 118^v/26) *măiestri* (p. 218) tipărit *мкеспрси*, *voștri* (p. 219) tipărit *вошпрси* (III 71^r/25) etc.

Parcurgerea *Glosarului* relevă, potrivit sondajelor efectuate, multe cuvinte neînregistrate: *amistui* „a ascunde, a face să dispară” („și să amistuim în pământ”, p. 107), *corogită* „strâmbă, încovoiată” („cărora li-s cărările sucite și corogite hăugașele lor”, p. 111), *crezută* „credincioasă” („Cum să feace curvă cetatea cea crezută Sionul”, p. 107), *curățaciune* „curățenie” („Dezlegătoare curățaciune de păcate”, p. 265), *gătîn* „lanț” („că cunună de bunătaț va dobîndi... și gătini de aur”, p. 106), *ghigant* „urias” („Omul ce rătăcește din calea învățurii în ceata de ghiganți va găzdălui”, p. 165), *hăugaș* (*hăvgaș*) „făgaș” („smintitoare sînt hăugașurile ei”, p. 120; „și nu te bag în hăvgașuri direapte”, p. 119), *hărtăgaș* „certăreț, arțăgos” („au poruncit a limbă hărtăgașe”, p. 136), *hoară* „horă, cerc” („Venit să facem hoară cu uciniții”, p. 276), *horiu* „cor” („pre Hristos horiurile îngerilor... cîntă cîntare de biruire”, p. 225), *horoi* „a sforăi” („Iară Iona să pogorîsă în pîntecele corabii și dormiia și horoia”, p. 98), *hremeti* „a fremăta” („A ce hremetiră limbile și năroadele”, p. 105), *ieșitură* „răspântie” („Întălep-ciunea la ieșituri să laudă”, p. 107), *îngârjobire* „încovoiere” („O, ceia ce să veselesc de răutăț și să bucură de îngîrjobirea rea”, p. 111), *jac* „pradă” („să-mplem casele noastre de jacuri”, p. 107), *jemnă* „pânișoară de făină albă” („De-m veț aduce jemnă, deșertu-i”, p. 105), *mrej* „cursă” („să întind mreji păsărilor”, p. 107), *necredaș* „necredincios” („cum necredașii și păgîinii... gîndiră că sînt beaț de vin”, p. 271), *nelămurit* „necurățat prin foc (despre metale)”

(„Argintul vostru – nelămurit”, p. 107), *odolan* „os, ciolan” („și vor ieși de vor vedea odolanile oamenilor”, p. 171), *ovilit* „plecat, umil, smerit” („cu ovilit suflet, bine-l dăruiaște”, p. 276), *pleame* „neam, seminție” („din Rosiia poț a merge pre Volga... și la pleamea lui Han”, p. 317), *pusoare* „atitudine, comportament” („și nu lepăda pusorile maică-ta”, p. 125), *râhneală* „patimă, poftă” („Că rîhneala răutății ne grăiaște ceale bune”, p. 301), *râhni* „a dori să-ți însușești un lucru străin, a râvni” („Nu rîhni vicleanilor”, p. 124), *sabaș* „ziua de sâmbătă în religia mozaică” („lunile ceale noă ale voastre și sabașile și dzi mare n-oi suferi!” p. 105), *sâi* „a se teme; a se jena” („să minuna și să sîia nu numai îngerii”, p. 226), *sâmbră* „asociație”, aici cu sensul „parte” („Și a ta sîmbră o pune cu noi”, p. 107), *sâmbrui* „a se asocia” („acea carii la ucidere să sîmbruiesc”, p. 107), *șigubeț* „ucigaș” („iară acmu-s șigubeț?”, p. 107), *strujit* „cioplit”, aici cu sensul „idol” („să vor rușina cu strujitii lor”, p. 108), *trepetină* „arbore rășinos” („Că va fi ca trepetina cînd îș leagănă frunzda”, p. 108), *vareag* (*vareaj*) „nume dat populațiilor germanice din Peninsula Scandinavă care au pătruns în estul Europei” („de-acolo merge la sloveani și la vareaj și de la vareaghi la Rîm”, p. 317) etc.

La capătul acestor constatări o întrebare pe deplin justificată: în ce a constat ajutorul specialiștilor cărora Mădălina Ungureanu le mulțumește pentru realizarea ediției sale (p. 61), care, după cum s-a văzut, sub raportul restituirii textului și al alcătuirii *Glosarului*, nu reprezintă o reușită?

O ultimă observație privește ortografia. A continua să aplici ortografia din 1953, cazul ediției de față, dar și a altor lucrări datorate ieșenilor, la aproape 20 de ani de la adoptarea normelor ortografice stabilite de Hotărârea Academiei Române din 1993, reprezintă, fără doar și poate, o luptă cu morile de vânt. De altfel, chiar în colecția *Fontes traditionis*, căreia îi aparține și ediția examinată, înregistrăm ediții care urmează noile reguli ortografice. Atunci la ce bun această atitudine de frondă? Oare nu se știe că o lege, fie și absurdă, răspunde unei nevoi generale și, prin urmare, cât timp este în vigoare trebuie respectată?

ALEXANDRU MAREȘ
 Institutul de Lingvistică al Academiei Române
 „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
 București, Calea 13 Septembrie nr. 13